

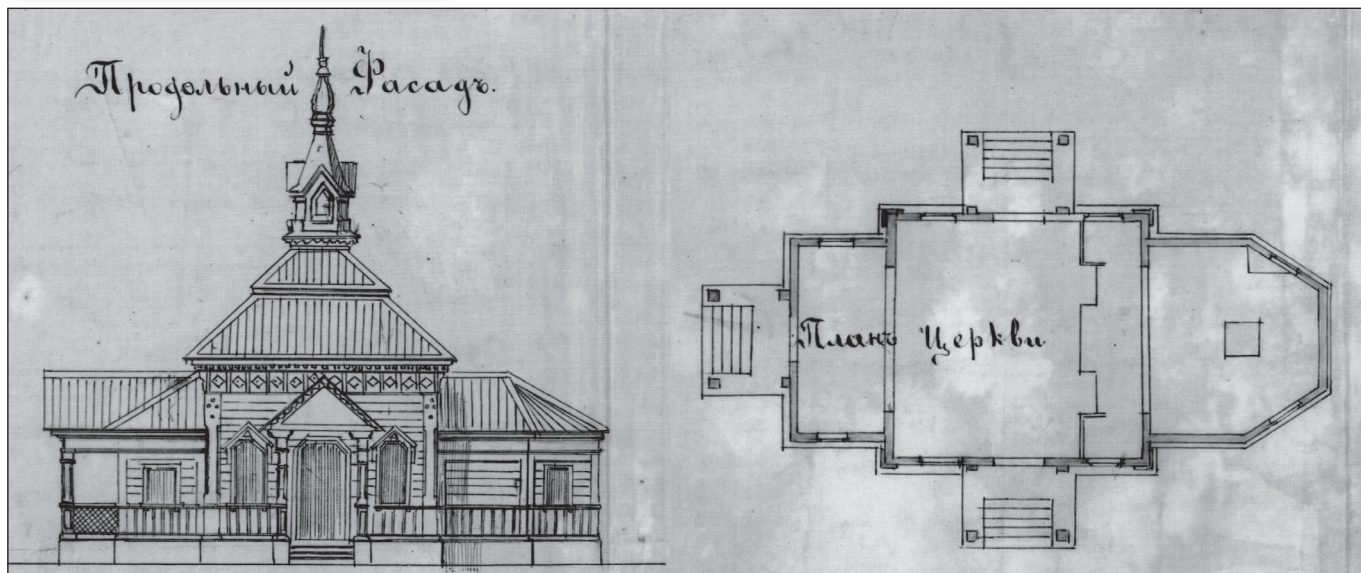

Національний заповідник «Глухів»

**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Церква-мандрівниця. Подорож із с. Бачівська до с. Кучерівки через с. Уланове

«Чертеж церкви перенесенной из с. Бачевск в с. Уланово,
которую ныне предполагается перенести в с. Кучеровку Глуховского уезда на кладбище». ДАЧО, ф. 127, оп. 10, спр. 1846

Сільські церкви, без сумніву, відігравали важливу роль у формуванні візуального сприйняття населеного пункту. Будуючи храмову споруду, громада обирала мальовниче місце на пагорбі, перехресті центральних вулиць або на корінному березі річки. Церква ставала духовним, адміністративним, часто економічним чи естетичним центром села. Тому для багатьох дослідників історія будівництва церков є актуальною темою їх наукових пошуків. Цього разу ми хочемо познайомити читачів з невідомою церквою, якій пощастило подорожувати із села в село.

Державний архів Чернігівської області щедро «винагороджує» користувачів його фондів. Так під час системного пошуку креслеників архітектурних споруд Глухова та повіту автор статті натрапив на справу під назвою «По отношению Черниговской Духовной Консистории

о разрешении переноса существующей деревянной церкви из села Уланова, Глуховского уезда на кладбище в с. Кучеровку того ж уезда и постройки таковой на том кладбище без всякого имения чертежей» від 10-го лютого 1903 року. Відомості стосовно архітектора церкви, її назви, кошторисної вартості, причин переносу тощо у справі були відсутні. Компенсували інформаційний вакуум план кладовища в с. Кучерівці та кресленики храму, які в цій статті публікуються вперше.

Отримані свідчення поставили нові запитання. Відомо, що в Улановому наприкінці XIX ст. було два приходи: Михайлівський з однойменною кам'яною церквою і Успенський, мурований храм якого знаходився у стадії будівництва. В сусідній Кучерівці стояв кам'яний Михайлівський храм. Такої кількості культових споруд було цілком достатньо для відправлення духовних потреб населен-

ня цих сіл. Розгадати загадку появи на кучерівському кладовищі дерев'яного храму допомогли матеріали, які зберігаються в Народному музеї с. Уланового. В одному біографічному щоденнику ми знайшли спогади про початок будівництва в кінці XIX ст. уланівської мурованої Успенської церкви (подано мовою оригіналу): «Имущество Успенской церкви (очевидно, что мова иде про існуючу на тоді однойменну ветху дерев'яну церкву – авт.) было снесено в Михайловскую церковь. Сгущенности народа, толкотня в церкви не понавирилось Успенцам бытъ под влиянием Михайловцев и закупили они деревянную небольшую церковь в с. Бачевске, устроили, перевезли все имущество и совершалась служба. Там, где улица Кряковка, устроили кирпичный завод, начали делать кирпичи. Обосновали, заложили фун-

Продовження на стор. 2

Продовження. Початок на стор. 1
дамент в рост человека и в таком виде она стояла 18 лет. Этим временем наши деды ежегодно осенью на подводах в 2–3 лошади ездили в побор по селам и городам. В 1891 г. было здание новой церкви закончено, 11 ноября освящено и совершалась служба».

Ці декілька рядків дають нам важливу інформацію стосовно причин переносу дерев'яної церкви з с. Бачівська до с. Уланового і врешті-решт її появи на кучерівському цвинтарі. Уточненням до спогадів став «Чертеж церкви перенесенной из села Бачевска в село Уланово, которую ныне предполагается перенести в село Кучеровку Глуховского уезда, на кладбище», що міститься у нововиявленому документі. Церква у вигляді одноповерхової однобанної споруди з центральною квадратною у пла-

ні частиною і чотириохскатним дахом мала прямокутний бабінець та шести-гранний вівтар з двохскатними дахами над ними. Її будівля, обшита дошками з різними наличниками, стояла на дерев'яних сваях.

Але чому дерев'яна церква в ім'я св. Георгія стала непотрібною в с. Бачівську? На це питання дала відповідь ще одна архівна справа, яка стосується початку будівництва в цьому селі нової кам'яної церкви у 1858 р. Після її спорудження старий храм не використовувався і згодом був проданий жителям с. Уланового.

Наразі важко сказати, коли саме була побудована у с. Бачівську наша дерев'яна церква-мандрівниця, але ми зробимо спробу реконструювати обставини її перенесення. Теоретично вже у 1858 р. вона мала стан, не придатний для проведення

богослужінь. Стефан Таранушенко, дослідник української храмової архітектури, вважав, що дерев'яні храми Лівобережжя починали руйнуватися після 20–30 років їх експлуатації. Щорічний догляд, якісні будівельні матеріали, улаштування системи водовідведення могли продовжити життя церкви. До с. Уланового бачівська Георгіївська церква переїздить між 1873–1891 роками. Вірогідно, що в цей час кам'яний храм в с. Бачівську вже був побудований. До 1903-го року Георгіївська церква, перейменована на Успенську, перебувала в с. Улановому, а далі, у 1904–1905 рр., була перенесена на кучерівське кладовище. Брак джерел не дозволяє нам поставити крапку в цій історії. Скоріш за все, церкву-мандрівницю за радянської доби розібрали на будівельний матеріал чи переобладнали у господарське приміщення.

Пам'ятник Ніколі Терещенку в Глухові

Через рік після смерті таємного радника, почесного громадянина Глухова Ніколи Артемійовича Терещенка міська дума в 1904 р. ухвалила рішення про встановлення йому пам'ятника на площі між Спасо-Преображенською та Трьох-Анастасіївською церквами. Дізнатися про обставини та подробиці цієї події допомогли документи Державного архіву Чернігівської області (ф. 145 оп. 1, спр. 435), які містять фрагменти «Журналу Глухівської міської думи» за 2 серпня 1908 р., де зазначається: «Управа докладывает: господ Гласные в числе 8 человек подали в управу заявление следующего содержания: «В виду приближения к концу работ по сооружению в городе Глухове памятника Почетному Гражданину Н.А. Терещенко мы полагаем, что в настоящее время является своевременным выработать достойную программу открытия памятника, а потому покорнейше просим Глуховскую Городскую Управу внести этот вопрос в очередное заседание думы 2 сентября этого года. К этому Управа добавляет, что не ранее мая месяца будущего года, так как работы в этом году могут быть

Пам'ятник Ніколі Терещенку в Глухові на Терещенківському бульварі

только окончены глубокой осенью, в виду чего она и не возбуждала этого вопроса перед думой.

В настоящее же время Управа просит, если угодно будет думе, открыть Управе кредит на устройство железной ограды и земляных работ на той площади, которая примыкает к памятнику и расположена против дома господина Маринича, на что потребуется 382 руб. Городская дума постановила: дополнить строительную комиссию, состоящую из господ Гласных П.Н. Толмачева, С.И. Маринича, В.М. Аммосова, Д.А. Карпенко и состава Управы следующими гласными: П.А. Трофименко, Г.Я. Дорошенко,

Э.Х. Земмель, И.О. Шинкаренко и С.В. Бохановым, коим поручить закончить работы по устройству памятника и разработать программу открытия памятника Почетному гражданину Николу Артемьевичу Терещенко».

Пам'ятник було встановлено через рік 23 серпня 1909 р. Над бронзовою фігурою Ніколи Терещенка працював скульптор Микола Андреев. Але пробути на своєму місці йому судилося менше 10 років. Зі встановленням радянської влади пам'ятник було скинуто з постаменту. Його подальша доля достеменно невідома.

*Підготувала до друку
Надія Мірошніченко*

Вера
НАЗАРОВАГенеалог
г. Москва

Продолжение.

Начало в № 1(61), 3(63) – 6(66)
2014 г., № 3(69) – № 6(72) 2015 г.,
№ 1(73), № 3(75) – № 3(87) 2018 г.

ТЕРЕЩЕНКО

В предыдущих статьях уже упоминались могилы представителей рода Терещенко с Веригинского кладбища г. Глухова. На Вознесенском кладбище города есть еще 2 забытых захоронения семьи известных сахарозаводчиков. По добротности и дорогой цене памятников, их близкому расположению к кладбищенской церкви можно смело сделать вывод, что установлены они на могилах именно этого семейства, а не более бедных однофамильцев, проживавших в Глухове в середине XIX века. Речь идет о двух детских захоронениях младенцев Терещенко, не доживших и до полутора лет. Писать о памятниках на их могилах можно лишь условно предполагая их принадлежность к знаменитому семейству Терещенко – документальных подтверждений нет и, скорее всего, найти их уже не удастся, т. к. метрические книги, которые могли бы подтвердить или опровергнуть факты рождения и смерти этих детей именно в семействе сахарозаводчиков, не сохранились, а сами малыши, вероятно из-за совсем короткого срока пребывания на этой земле, не упоминаются ни в одном жизнеописании представителей рода Терещенко.

Об этой семье написано очень много, и каждый в Глухове, да и в Украине знает, чем занимались, кем были и что построили Терещенко, поэтому повторяться не будем – тема этой заметки несколько другая. Попробуем,

Могила Сергея Терещенко

Тропинками
глуховских кладбищ

предполагая принадлежность этих могил к знаменитому роду Терещенко, понять, чьи же малышки могли быть похоронены на Вознесенском кладбище города Глухова.

В паре метров от западной стены Вознесенской церкви стоит маленький белокаменный обелиск младенцу Иоану Терещенко, родившемуся 26 августа 1868 года и скончавшемуся 22 января 1869 года. Мальчик прожил всего 5 месяцев. По условиям глуховской жизни и реалиям того времени дорогой монумент со скульптурным барельефом на могиле младенца могла поставить только очень богатая семья. Кто же из богатей Терещенко был отцом ребенка?

Младший из братьев, Семен Артемьевич Терещенко, в 1868-69 годах жил в Глухове, где у него 26 марта 1869 года родился сын Сергей. Если бы он же, Семен Артемьевич, являлся отцом младенца Иоана, родившегося 26 августа 1868 года, то его супруга, Олимпиада Викторовна Велентей, даже забеременев вновь в первый же месяц после родов (что вряд ли возможно), в марте 1869 года могла родить Сергея только сильно недоношенным. Таким образом, при обычных нормальных обстоятельствах Семен Артемьевич и Олимпиада Викторовна не могли быть одновременно родителями и Сергея, и умершего в январе 1869 года младенца Иоана. Старший брат, Никола Артемьевич Терещенко, в этот период тоже жил в Глухове, в 1862-73 годах был Городским головой, гласным губернского земского собрания, членом Глуховской земской управы и почетным мировым судьей нескольких округов. Но и он не мог быть отцом родившегося 26 августа 1868 года Иоана, так как на момент его рождения супруга Николы Артемьевича, Пелагея Георгиевна, была беременна их младшей дочерью Евфросинией (девочка родилась 16 января 1869 года). А вот Федор Артемьевич Терещенко вполне мог быть отцом умершего в младенчестве Иоана. Федор Артемьевич в этот период тоже жил в Глухове, был старшим бургомистром Глуховского городского магистрата и мировым судьей, опекал благотворительные заведения, основанные в Глухове семьей Терещенко, и в 1868-69 годах несколько месяцев замещал старшего брата на посту Городского головы. Федор Артемьевич Терещенко был женат дважды. Во всех основных источниках упоминаются лишь его дети от второй жены, Надежды Владимировны Хлоповой. Обстоятельства жизни и развода с первой женой, Марией Павловной Подланевой, мало изучены и освещены в различных изданиях. Между тем, достоверно известно, что в этом первом браке дети были! В письме Артемия Яковлевича и Евфросинии Григорьевны, отправленном 27 июня 1874

Обелиск младенцу Иоану Терещенко

года из Глухова в Киев невестке Пелагее, упоминается сын Федора Артемьевича: «Дорогая наша дочь Пазинька! ... Фединька писал нам, что он остается в Москве с сыном своим, а Машеньку отпускает за границу». В то же время сохранился и еще один официальный документ: «Удостоверение. 16 января 1891 года. Я, нижеподписавшийся действительный статский советник Н.А. Терещенко, выдаю сие удостоверение родному брату моему Ф.А. Терещенко в том, что у него от первого брака детей нет». Это свидетельство можно понимать двояко: вообще не было или на данный момент УЖЕ нет? Вполне вероятно, что от первого брака с Подланевой у Федора Артемьевича Терещенко было двое сыновей, один из которых, Иоан, умер совсем в младенчестве, а второй сын скончался до 1891 года.

Неподалеку, на главной аллее, ведущей ко входу в Вознесенскую церковь, есть еще одно захоронение, предположительно относящееся к семье сахарозаводчиков Терещенко. Это могила еще одного младенца, на которой стоит черный мраморный монумент.

Сергей Терещенко родился 19 сентября 1864 года, прожил меньше полутора лет и скончался 31 января 1866 года. По срокам, когда родился этот ребенок, его родителем мог быть и Никола, и Федор, и Семен Артемьевичи Терещенко, однако расположение памятника маленькому Сергею в паре метров от совершенно идентичного черного мраморного монумента на могиле родной сестры Пелагеи Георгиевны Терещенко, супруги Николы Артемьевича, и, по всей видимости, изначально составлявшее вместе с ним единый семейный участок, наводит на мысли, что отцом рано умершего малыша Сергея мог быть именно Никола.

«Одіссея» професора Степана Петровича Дейнеки (1876–1952)

**Віталій
КРИЖАНІВСЬКИЙ**

Кандидат історичних наук,
старший викладач ГНПУ
ім. О. Довженка

До когорти малознаних випускників Глухівського учительського інституту дореволюційної доби належить неординарна постать – багаторічний професор педагогіки Ферганського інституту Степан Петрович Дейнека.

Життєвий шлях нашого героя розпочався 27 грудня 1876 року (за новим стилем – 9 січня 1877 р.), коли в сім'ї дворянина, нащадка козацької старшини, народився син в містечку Маячка Кобеляцького повіту Полтавської губернії. Батько, Петро Дейнека, володів тут 17 десятинами польової землі та невеликою садибою. Проте матеріальні можливості родини були обмежені, оскільки голова багатодітного сімейства був людиною хворобливою.

У 7 років малий Степан поступив до Маяцької земської школи, а в 9 – до Кобеляцького 3-х класного міського училища з шестирічним курсом навчання. У 15-річному віці він був залишений при училищі в якості «помічника вчителя», готувався вступити до Глухівського учительського інституту і одночасно займався репетиторством. У 1893 р. через скрутне матеріальне становище сім'ї був змушений перервати педагогічну діяльність та влаштуватися на службу в канцелярію повітової земської управи.

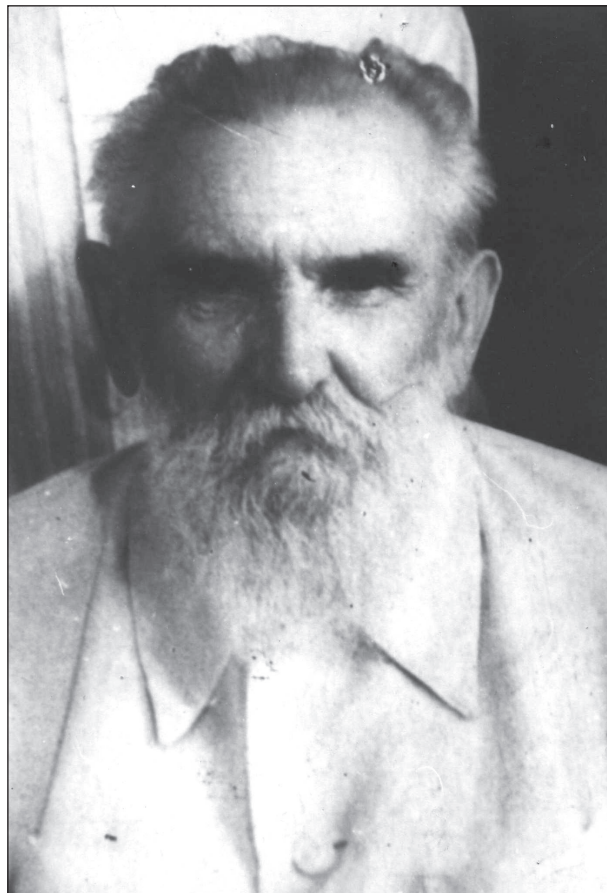
1894 року збулася мрія Степана – він поступив в якості казеннокоштного слухача до Глухівського учительського інституту, продовжуючи надавати приватні уроки та допомагати родині матеріально. Доречно зазначити, що перед випускниками Глухівського учительського інституту 1880–1890-х рр. постала серйозна проблема працевлаштування в міські училища Київського учбо-

вого округу. У зв'язку з цим частина вихованців була змушена працювати в сільських або повітових училищах рідного учбового округу. Існував і інший, більш радикальний, вибір – спробувати щастя на теренах Привіслянського краю, Прибалтики або Сибіру.

Степан Петрович отримав призначення в міські училища підросійської Польщі. Так з 1 серпня 1897 р. по 1 серпня 1899 р. він працював помічником учителя в Томашовському Олеськівському 4-х класному міському училищі (Петроковська губернія), після цього отримав підвищення та був переведений у столицю Привіслянського краю й з 1 серпня 1899 по 1 серпня 1905 р. викладав у Варшавському 3-х класному міському училищі. З 1 серпня 1905 по 1 квітня 1906 р. він працював інспектором (директором) Варшавського 4-х класного міського училища.

Успішний початок на педагогічній ниві був підкріплений дворічною роботою на посаді наставника-керівника у Варшавській учительській семінарії (1 квітня 1906 – 1 жовтня 1908 р.). Одночасно С.П. Дейнека упродовж 1897–1908 рр. викладав у приватних навчальних закладах, у тому числі в Варшавському недільно-комерційному ремісничому училищі.

Вдали кар'єрний ріст був підтверджений багаторічною роботою в якості інспектора-керівника та викладача педагогіки в Холмській учительській семінарії (1 жовтня 1908 – 21 листопада 1916 р.). Доречно зазначити, що це достатньо рідкісний випадок, оскільки в Російській імпе-

Степан Петрович Дейнека

рії директорами учительських семінарій могли бути лише випускники університетів та духовних академій. Степану Петровичу вдалося зламати усталену традицію завдяки серйозній підготовці в сфері педагогіки. Так, працюючи в навчальних закладах Варшави та Холма, він системно відвідував у Петербурзі з'їзди з педагогічних наук (педагогіки, експериментальної та психологічної педагогіки), а також кожного літа проходив стажування на одно- та двомісячних курсах з педагогічних наук, що організовувалися при «Солянському містечку». У цей період, окрім учительської семінарії, Степан Петрович також викладав педагогіку в інших навчальних закладах Холма: Маріїнському жіночому училищі (1912 р.), жіночій прогімназії, приватній жіночій гімназії. 1914 року він також завідував коротко-

терміновими педагогічними курсами для вчителів народної школи. На 1914 р. у Степана Петровича склалася успішна професійна кар'єра, яка, окрім почесних посад, підкріплювалася заробітною платою в майже 2 тисячі рублів на рік, не рахуючи казенної квартири.

Проте, ситуація кардинально змінилася із початком Першої світової війни. У зв'язку з наближенням фронту 1915 р. Холмська учительська семінарія та жіноча гімназія були евакуйовані в місто Сураж Чернігівської губернії. Багаторічна робота Степана Петровича на педагогічній ниві дала змогу на новому місці з 1 серпня 1915 р. обійняти посаду виконуючого обов'язки директора місцевої учительської семінарії, а 21 листопада 1916 р., після злиття Холмської та Суразької учительських семінарій, – директора реорганізованої Суразької учительської семінарії. На цій посаді він перебував до 1923 р. Доречно зазначити, що учительська семінарія була реорганізована 1921 р. в педагогічний технікум. С. Дейнека одночасно очолював Холмську жіночу гімназію (1918 р. перетворена на Суразьку семирічну школу для дітей робітників та службовців місцевої паперової фабрики).

У нових політичних умовах встановлення радянської влади педагог брав активну участь у реформуванні системи освіти в північних повітах Чернігівської губернії (з 1919 р. – Гомельська губернія, з 1926 р. – Брянська губернія, РСФРР). Так, у зв'язку із розбудовою більшовиками єдиної трудової школи в 1918–1920 рр. він організовував роботу повітових учительських з'їздів. Також 1920 р. під час проведення кампанії з ліквідації неписьменності С. Дейнека очолював короткотермінові педагогічні курси з підготовки вчителів шкіл грамоти в Суражі та Клинцях, а наступного 1921 р. – короткострокові професійні технічні курси для робітничої молоді Суразької паперової фабрики.

Степан Петрович встигав скрізь: 1920 р. викладав історію революційного, робітничого та профспілкового руху в районній партійній школі (м. Сураж); цього ж року працював у клубах військового шпиталю; влітку та восени 1921 р. був уповноваженим

Клинцівського повітового комітету допомоги голодуючим Поволжя; упродовж 1922–1923 рр. вів заняття з елементарного курсу політекономії на вечірніх загальноосвітніх курсах для робітничої молоді м. Сураж.

1 вересня 1923 р. С.П. Дейнека був переведений у Новозибків, де очолив місцевий педагогічний технікум, а згодом, у зв'язку із його об'єднанням з сільськогосподарським технікумом, був переведений на посаду завідувача педагогічного відділення Новозибківського політехнікуму.

У другій половині 1920-х рр. організація педагогічних курсів на Брянщині не обійшлася без активної участі освітянина. Так, 1925 р. С.П. Дейнека завідував навчальною частиною місячної конференції із с/г освіти для викладачів с/г технікумів, професійних шкіл Гомельської, Брянської та найближчих районів Смоленської і Орловської губерній. У 1926 та 1927 рр. він очолював навчальну частину п'ятиденних губернських курсів по перепідготовці та підвищенню кваліфікації вчителів шкіл 1-го ступеня Брянської губернії в Новозибкові.

14 березня 1930 р. С.П. Дейнека був призначений завідувачем навчальної частини Новозибківського політехнікуму. 5 квітня 1930 р. у зв'язку з реорганізацією установи він переведений на посаду помічника директора Новозибківського агро-педінституту. У свою чергу, 9 жовтня 1930 р., враховуючи значний педагогічний стаж, його було призначено на посаду в. о. професора кафедри педагогіки цього ж інституту.

Проте, неочікувано 16 травня 1931 р. С.П. Дейнеку було звільнено з посади у зв'язку з переходом на нове місце роботи. А вже 12 серпня 1931 р. бачимо Степана Петровича на посаді професора педагогіки Ферганського агро-педагогічного інституту. У свою чергу 6 листопада 1931 р. його призначають завідувачем навчальною частиною вечірнього педінституту при Ферганському агро-педагогічному інституті. Зрозуміло, що особова справа С.П. Дейнеки, яка зберігається у фондах Історико-педагогічного музею ГНПУ ім. О. Довженка, не розкриває мотиваційну складову переїзду до Середньої Азії. Можливо, освітянин намагався реалізувати себе у нововідкритій установі або мав напружені

відносини з керівництвом Новозибківського агро-педінституту. Також не треба забувати, що кінець 1920-х – початок 1930-х рр. був промаркований першими масштабними арештами освітян в СРСР. Доречно враховувати й те, що Степан Петрович походив з дворянської родини й міг потрапити до когорти неблагонадійних. Тому переїзд в Узбецьку РСР в реаліях наростання ідеологічних переслідувань був для нього достатньо виваженим та виправданим кроком. Цікаво, що професор Ніжинського інституту М.Н. Павловський також в результаті репресій 1930-х рр. опинився в Узбецькій РСР та в подальшому працював у Ферганському педагогічному інституті.

На новому місці роботи С.П. Дейнека за свою плідну працю отримав належне визнання. Так, Вища кваліфікаційна комісія Наркому освіти Узбецької СРР від 20 грудня 1935 р. затвердила Степана Петровича у вченому званні доцента, а через чотири роки Президія Верховної Ради Узбецької РСР присвоїла йому звання «Заслуженого вчителя Узбецької РСР». Й нарешті, 10 грудня 1949 р., відповідно до рішення Вищої атестаційної комісії при Міністерстві освіти СРСР С.П. Дейнека отримав звання професора Ферганського об'єднаного педагогічного та учительського інституту ім. В.М. Молотова. У Ферганському інституті Степан Петрович Дейнека багато років викладав курс педагогіки.

Доречно зазначити, що в непрості роки Другої світової війни педагог мав пристойне матеріальне заохочення. Так, постановою Ради Народних Комісарів Узбецької РСР від 6 грудня 1944 р. йому була встановлена персональна пенсія республіканського значення в розмірі 400 руб. на місяць, яка через рік була підвищена до 500 руб. Також символічно, що указом Президії Верховної Ради Узбецької РСР у 1945 р. він був нагороджений медаллю «За доблестний труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.».

Життєвий шлях вихованця Глухівського учительського інституту закінчився далеко від Батьківщини 26 вересня 1952 р. С.П. Дейнека увійшов в історію як талановитий педагог, що зробив вагомий внесок у виховання підростаючого покоління чотирьох держав: України, Польщі, Росії та Узбекистану.

Воспоминания о почте

В центральній історичній частині м. Глухова по провулку Поштовому вже багато років стоїть пустою пам'ятка архітектури місцевого значення «Поштово-телеграфна контора (Будинок Миклашевських)». В ній демонтовані комунікації, зірвана дерев'яна підлога, вибиті шибки, поламаний дах. Без термінового проведення ремонтно-реставраційних робіт будинок незабаром перетвориться на руїни. Багаточисельні звернення Заповідника до власника пам'ятки Сумської дирекції ПАТ «Укрпошта» поки що не принесли бажаного результату. Нам залишається оживити історію цього об'єкту, щоб городяни змогли побачити в його стінах поштарів, телеграфістів, а дехто – і своє дитинство. Цією статтею через спогади глухівчанки Людмили Іванівни Зиміної (1950 р. н.) ми розкажемо вам, як жила пошта у післявоєнні роки.

Здание почты в 1950-е годы

В 1943 году отца направили из Курска в Глухов на работу. После освобождения города все было разбито и требовало восстановления. Под жильё нам дали служебное помещение в здании старой почты. Мама, Татьяна Ивановна, вначале работала главным бухгалтером, а потом перешла в операционный зал. Отец, Иван Антонович Бурков, был начальником узла связи. Он занимался радиофикацией и телефонизацией Глуховского района. В этом доме я родилась, в нем же прошло мое детство. На втором этаже находилось три квартиры, вход в которые шёл со двора. Нашими соседями были две семьи – Руй и Мазур. На всех имелась общая кухня, но комната у каждой семьи была своя. На кухне стояли керогазы. В нашей комнате печник сложил печку с двумя конфорками и духовкой на дровах и угле. На ней мы готовили еду. Канализации не было, туалет находился во дворе, кафельные печи были на первом и втором этажах, в комнатах – грубы. Воду приносили ведрами из колонки, которая до сих пор сохранилась возле стадиона. Холодильников тоже не было. Все, что покупалось, быстро съедалось.

Скоропортящиеся продукты зимой хранили за окном. Помню висящую лампочку и радиоприемник – бумажную тарелку. Ненужные вещи складывали на чердак. У Мазуров было два сына: один – мой ровесник, второй – чуть младше. Третью семью плохо помню, они уехали раньше. На почте мы везде ходили, знали все уголки и на телеграфе, и на переговорном пункте. Во внутреннем дворе находились три лошади, на которых возили корреспонденцию. Машин тогда не было. Самое яркое впечатление детства – сохнувшее сено во дворе, в котором мы балуемся. Одна лошадь следом ходила за детьми. Внутренний двор был окружен деревянными строениями, конюшнями, сараем, где хранилось топливо. Николай Новобранный работал у нас почтальоном. Он со второго этажа подзывал свистом свою лошадь, та шла на свист, а он прыгал на нее. Это запомнилось мне на всю жизнь.

Рядом с почтой, где сейчас построен супермаркет «АТБ», стояло два жилкоповских дома, в которых проживало 7 семей. На Новый год для детей работников почты устанавливали новогоднюю елку, но сюда приходили и все дети, жившие рядом.

Заходя в здание почты с центрального входа и повернув направо, попадал в большой зал. В его одной третьей части находились работники, а остальное пространство занимали столы, за которыми сидели посетители. Они отправляли и получали посылки, денежные

переводы. Здесь можно было открыть счет и уплатить абонплату за телефон и радио. В этом большем помещении устанавливали новогоднюю елку. А еще почтальоны имели свое оружие, потому что развозили деньги по селам. В кассе стоял сейф. Приходя на смену, почтальон получал деньги, оружие и посылки.

В левом крыле первого этажа был устроен телеграф. Тут стояли переговорные кабинки. Дальше шло помещение, где печатали телеграммы. Также на первом этаже находилась сортировочная. Она имела дверь, выходящую во внутренний двор под арочный проезд, через которую заносились свежие газеты и журналы. Лошадь, везшая почту, останавливалась возле крыльца. Здесь корреспонденция выгружалась и попадала на сортировку.

На втором этаже над сортировочной располагались жилые помещения. В крыле, которое ближе к супермаркету «АТБ», стояли телефонные шкафы и сидели телефонистки. На почте работала своя электростанция. В городе тогда свет отключали в одиннадцать часов вечера. На почте запускали двигатель, потому что в это время на станции Терещенскую приходил поезд, привозивший корреспонденцию. А ведь надо было при свете все разгрузить. Также ночью можно было отправить телеграмму.

Рядом с почтой стоял колхозный дом. Останавливались в нём люди, приезжавшие на лошадях в Глухов

в субботу вечором и привозившие с собой свиней, птицу, кто чем богат. В воскресенье утром они шли торговать на базар. Дом так и назывался: «Постоялый двор».

Из всех праздников наиболее ожидаемыми были Новый год, Первое

мая и на 7-е ноября, когда мама давала рубль. За этот рубль можно было сходить в кино, выпить лимонад, съесть мороженое, купить стакан семечек. В будние дни родители давали только десять копеек. Их хватало лишь на то, чтобы сходить в кино.

При расширении узла связи понадобились дополнительные помещения для установки телефонных шкафов. Людей, занимавших служебные квартиры, постепенно выселили. Наша семья выехала последней.

Євгенія Спаська про книгу дослідниці волокитинської порцеляни

**Юрій
мицик**

**Доктор історичних
наук, професор
м. Київ**

Готуючи до публікації листи видатної української мистецтвозавчині Євгенії Юріївни Спаської (1892–1980) до її старшого колеги, загально визнаного наукового авторитета, професора Стефана Андрійовича Таранушенка (1889–1976), ми звернули увагу на два листи січня 1972 року. Слід зазначити, що майже 200 її листів до Таранушенка зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Ці два знаходяться під наступними сигнатурами: фонд 278, №№ 4157–4158.

В той час Євгенія Юріївна (далі будемо вживати скорочення Є. Ю.) жила в Казахстані (заслана у 30-х роках ХХ ст. після сталінських репресій, врешті осіла в Алма-Аті), де була відірвана від рідного краю, друзів і колег, науки і наукової літератури. Давалося взнаки ще й підірване тяжкими роками здоров'я. Майже єдиною втіхою були листи з України, книги з мистецтвознавства та журнали, які їй часом надсилали колеги. Цього разу Таранушенко на самому початку 1972 р. прислав їй у подарунок «саме на мої «іменини» саме в колишній «сочельник» книгу (буклет-путівник) «Волокитинський фарфор» (Харків, 1971 р.) Євгенії Іванівни Кочерженко. Забігаючи наперед, скажемо, що Є.І. Кочерженко народилася у 1937 р. (тоді їй було 34 роки) в с. Северинівка Сумського району Сумської області, а після закінчення Харківського

інституту культури працювала у Сумському художньому музеї: з 1966 р. – головним хранителем, упродовж 1976–1993 рр. – завідувачкою відділу декоративного мистецтва. Дослідниця вивчає декоративні традиції і сучасне мистецтво Сумщини (порцеляна, гончарство, вишивка).

Отже, 9 січня 1972 р. Спаська майже відразу написала Таранушенку у відповідь великого листа, у якому, насамперед, дякувала йому за книгу: «Превелике спасибі Вам за подарунок, що прийшов! ... Звичайно книжка Ваша зацікавила мене!» (бо сама ґрунтовно також займалася цією проблемою). В той же час вона висловила незгоду з твердженням Кочерженко, яка перебільшувала самотність творчості майстрів відомого порцелянового заводу у с. Волокитине (на території сучасної Сумської області). Цю тему Є. Ю. продовжила і в наступному листі від 23 січня. Наведемо ці уривки повністю мовою оригіналу. Деякі слова наприкінці листа написані нерозбірливо. Там ми поставили знак питання (?) або (...)*.

«[...]я, Ви це, напевно, знаєте краще за всіх, не наважилася я назвати свою дисертацію інакше як «До історії

Обкладинка книги Є. Кочерженко
«Волокитинський фарфор у Сумському художньому музеї»

кріпацького порцелянового заводу А. Міклашевського» – бо про саму порцеляну, та ще й французьку, не мала ніякої уяви! Сумська колекція, напевно, складалася з якихось саме панських, князівських іграшок та речей і дуже добре, що т. Кочерженко зафіксувала їх. Щодо мене, то мене цікавили да й знайомі були головним чином ті прості речі, що їх робили волокитинські майстри на широкий ринок, об яких я це ще сама чула, бо вони виробляли їх в останні роки існування заводу, робили власноручно і чоловіки і жінки! Адже усі дуже цікаві вироби, і статуетки, і посуд

Продовження на стор. 8

Продовження. Початок на стор. 7
з складними прикрасами, я певна, без сумніву копіювали вони за складними д'Артівськими французькими зразками! Хіба не так? Щоб писати про це, треба було добре знатися на закордонну порцеляну і скульптуру, і посуд, а писати про самостійність її – я б не наважилася! І негри, і різні статуетки, і посуд – на мій погляд «зайди». Бо яким би талановитим не був той самий Петруня та й без сумніву інші майстри, отже ледве, щоб вони могли створити хоч того самого «бібліофіла», або маркізів, або квітчастий ліпний посуд, не маючи перед собою д'Артівських французьких зразків. Що розписувати, розмальовувати їм це доводилося – напевно так, проте – все ж таки, щоб наважатися писати про будь-яку «самобутність» – треба мати сміливість; а краще за все – поїхати до Парижу і передивитися уважно може навіть колекції кінця XVIII – початку XIX століття. Ті дуже старі жінки, з якими мені ще пощастило бачитися, і робили, і розписували вже лише простий посуд, сервізи звичайні, зразків яких досить є по всіх музеях! Ні, в такому плані – ніхто з нас, учнів Данила Михайловича (Щербаківського, видатного мистецтвознавця – Ю. М.), – не наважився б писати про будь-яку самобутність. Людина (Кочерженко – Ю. М.) напевно і хороша, і старанна писала цю роботу, проте, варто було б якось обережніше ставитися до самобутності. Тепер ще: я мала щастя і приємність бачити і фотографувати чудові речі у самій церкві – фотографії ці повинні бути в чернігівському музеєві, бо фотографа за мною послав туди зав. музеєм (здається Вайнштейн). Фотографували ми і іконопис, і чудові трьохсвічники, і чудову дарохранительницю, і окремі обрамлення окремих ікон. Не знаю, чи зберіглося все це там. Проте, пам'ятаю ще й змалку величезну книжку, яка була у батьків, де були фото всіх

найцікавіших і старих, і нових церков – було там виображення і усього Волокітінського іконостаса, а також окремих обрамлень окремих ікон, теж порцелянових. Пощастило мені бачити і порцелянові каміни, і обрамлення дзеркал, і навіть «подоконников»... Знаючи про це все, я б не наважилася називати ці панські витребеньки «самобутною» творчістю.

А оскільки писала людина старанна – добре було б їй поїхати не лише до чернігівського, а й до Російського в Ленінграді музею, а може й за кордон! [...].

«Всю правду, яку я знала, все, що бачила на власні очі, в тому числі і великий порцеляновий іконостас, і чудові люстри, свічники, дарохранительниці, рами на іконах – все те, що там у церкві було, а також таку порцеляну по музеях в Києві і таку як «камінні», «підвіконники» та «рами на дзеркалі», які ще пощастило бачити в Києві – про все це я оповідала Вам у Харкові на обороні і показувала величезний альбом фотографій. Чи зберіглася і робота, і альбом, і де саме – не пам'ятаю, можливо, що в одному з архівів, куди любі мої товаришки здали рештки мого майна...

Спадало на думку написати про це в Суми, до цієї, мабуть молоді, авторки. Да й не знаю, чи варто? Вам про книжечку скажу, що в ній показано лише те, що завіз нам француз д'Арт і в такому разі – не зайве було б добре знатися саме на закордонній порцеляні! Бо те, чим керував вже Петруня – було не лише копіювання закордонних зразків, тут було досить і своєрідного простішого; стало головною причиною продукції масової продукції (так і є!) і де значно більше вже самостійної, місцевої творчості (яких зразків може й нема в Сумському музеєві?).

Якщо т. Кочерженко зналася виключно з цими «великопанськими зразками», тоді непогано було б знатися і з закордонним порцеляновим

виробництвом? Його, напевно, досить і по столичних музеях? Да і література (можливо закордонна) потрібна, треба посилатися на неї. Мені ж пощастило бачити на власні очі і все це чудове виробництво у самій, ще зовсім цілій церкві, яку було запечатано чернігівським музеєм! Це ж було ще до війни, до того, як у Волокітіні хазяйнували німці!

Так що у мене враження, і взагалі на мій смак і погляд книжечка добре відбиває те, що дісталось від великопанських колекцій, – тоді непогано було б добре знатися і на закордонних зразках, виробів закордонних підприємств?

Щодо мене, то оскільки я цього не знала, через саме це я і наважилася написати дисертаційну роботу лише в «історичному плані», про що і назва правдиво: «До історії порцелянового кріпацького заводу поміщика Міклашевського». Бо бачила я не лише те, що йшло в панський (навіть і в царський) вжиток, а й те, що робилося в останні часи існування, на «широкий ринок». От, оскільки закордонної порцеляни я не вивчала і не знала, то і писала в «історичному плані» – бо «народного мистецтва» там і близько не було, хоч дуже, дуже мало своєрідного! Оскільки коротко і ясно сказано «Волокітінський фарфор у Сумському музеї», де він виключно великопанський, непогано було б краще знатися на закордонних зразках, хоч трохи. До речі сказати, їх все ж таки досить є (в столичних музеях, і в Ермітажі, і в інших). От і нема охоти втручатися в цю справу, а можливо в суперечки, а мені зараз дуже бракує цього знання, да ще й не бачивши всіх експонатів Сумського музею [...].

Пробачити прошу, як щось Ви вважаєте, що в книжечці Кочерженко все сказано, (?) по різних наших музеях було чимало волок[итинського] посуду значно (...) форм (?) і малюнків. Навіть тут в А[лма]-Ат[инських] музеях є посуд М[иклашевського] значно простіший(?).

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. Свободи, 69

Підписано до друку 08.11.2018 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 3304.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО